

Wojciech Góralski

Formalny akt odstąpienia od Kościoła katolickiego w świetle Listu okólnego Papieskiej Rady do Spraw Tekstów Prawnych z dnia 13 marca 2006 roku

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 51/3-4, 15-28

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. WOJCIECH GÓRALSKI

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

**FORMALNY AKT ODSTĄPIENIA OD KOŚCIOŁA
KATOLICKIEGO W ŚWIETLE LISTU OKÓLNEGO
PAPIESKIEJ RADY DO SPRAW TEKSTÓW
PRAWNYCH Z DNIA 13 MARCA 2006 ROKU**

Treść: – 1. Dyspozycje Listu okólnego. – 2. Wyjaśnienia zawarte w załącznikach do Listu okólnego. – 2.1. Załącznik w języku włoskim. – 2.2. Załącznik w języku hiszpańskim. – 3. Uwagi końcowe.

W trzech kanonach KPK z 1983 roku: 1086 § 1 (przeszkoda małżeńska różnicy religii), 1117 (obowiązek zachowania formy kanonicznej zawarcia małżeństwa) i 1124 (zakaz zawierania małżeństwa mieszanego), pomieszczonych w tytule VII – *De matrimonio* części pierwszej księgi czwartej, występuje zwrot: „formalny akt odstąpienia od Kościoła katolickiego” („actus formalis defectionis ab Ecclesia catholica”). Tak więc w kan. 1086 § 1 KPK stanowi się, że przeszkoda różnicy religii zachodzi pomiędzy ochrzczonym w Kościele katolickim lub doń przyjętym, który *formalnym aktem nie odstąpił od Kościoła katolickiego*, a nieochrzczonym. Z kolei w kan. 1117 KPK zawarta jest dyspozycja, w myśl której do zachowania formy kanonicznej zawarcia małżeństwa obowiązane są strony, z których przynajmniej jedna została ochrzczona w Kościele katolickim lub została do niego przyjęta, i *nie odstąpiła od niego formalnym aktem*. Wreszcie kan. 1124 KPK wymaga zezwolenia ordynariusza miejsca na zawarcie małżeństwa przez stronę ochrzczoneą w Kościele katolickim lub po chrzcie doń przyjętą, która *formalnym aktem nie odstąpiła od Kościoła katolickiego*, a stroną ochrzczoneą, która przynależy do kościoła lub wspólnoty kościelnej niemającej pełnej łączności z Kościołem katolickim.

Ponieważ zwrot „formalny akt odstąpienia od Kościoła katolickiego” stanowi w ustawodawstwie kościelnym *novum*, jego właściwe rozumienie nastroczało w wielu środowiskach nie mało wątpliwości interpretacyjnych. W szczególności dotyczyły one przymiotnika „formalny” (akt). Nic też dziwnego, że od dłuższego już czasu liczni biskupi, wikariusze sądowi oraz inne osoby zajmujące się stosowaniem prawa kanonicznego zaczęli się zwracać o wyjaśnienie tego pojęcia do Papieskiej Rady do Spraw Tekstów Prawnych.

W odpowiedzi na tego rodzaju prośby wymieniony organ Kurii Rzymskiej, w dniu 13 marca 2006 roku wystosował List okólny (sporządzony w kilku językach: włoskim, angielskim, niemieckim, francuskim, hiszpańskim i portugalskim), skierowany do przewodniczących wszystkich Konferencji Biskupów, w którym dokonano wyjaśnienia zwrotu „*actus formalis defectionis ab Ecclesia catholica*”. Do Listu tego zostały dołączone trzy pisma, z których pierwsze stanowi odpowiedź (w języku angielskim) jednej z Konferencji Biskupów na ten dokument (podziękowanie), natomiast dwa pozostałe (jedno w języku włoskim, drugie w języku hiszpańskim) zawierają dalsze wyjaśnienia Papieskiej Rady do Spraw Tekstów Prawnych dotyczące owego zwrotu. Treść Listu okólnego posiada aprobatę papieża Benedykta XVI¹.

Na wstępie dokumentu odwołano się do wspomnianych już próśb zainteresowanych osób o wyjaśnienie budzącego wątpliwości zwrotu, jaki pojawił się w trzech powołanych wyżej kanonach nowego KPK. Zaznaczono przy tym, że chodzi tutaj o pojęcie w prawodawstwie kościelnym nowe, różne od innych sposobów, bardziej „wirtualnych” (opartych na zachowaniach), odejścia od wiary: „notorycznego” albo „publicznego” (zob. kann.: 171 § 1, n. 4; 194 § 1, n. 2; 316 § 1; 694 § 1, n. 1; 1071 § 1, n. 4 i § 2 KPK), kiedy to ochrzczeni w Kościele katolickim lub do niego przyjęci podlegają ustawom czysto kościelnym, stosownie do kan. 11 KPK.

Problem rozumienia nowego pojęcia, jak zaznaczono, został starannie przestudiowany przez kompetentne dykasterie Stolicy Apo-

¹ *Litterae circulares missae omnibus Conferentiis episcopalibus (variis linguis exaratae), quoad verba „actus formalis defectionis ab Ecclesia catholica”* (Cann. 1086, § 1; 1117 e 1124 CIC) et quaedam epistulae respicientes ipsarum litterarum (odtąd: *Litterae circulares*), „*Communicationes*” 38 (2006), s. 170-189; Wersja Listu okólnego w języku polskim (bez załączonych pism) została opublikowana m.in. w miesięczniku „*Miesięcznik Pastorski Płocki*” 91 (2006), s. 242-244.

stolskiej w celu sprecyzowania przede wszystkim treści teologiczno-doktrynalnych owego formalnego aktu odstąpienia od Kościoła katolickiego, a następnie wymogów czy też formalności prawnych niezbędnych do tego, by akt ten stał się prawdziwym „aktem formalnym”. Po wypowiedzeniu się przez Kongregację Doktryny Wiary w sprawie treści teologiczno-doktrynalnych i po przeanalizowaniu całego zagadnienia – podczas sesji plenarnej – przez Papieską Radę do Spraw Tekstów Prawnych, ten ostatni organ sformułował w przedmiotowej sprawie odpowiednie wyjaśnienia, które przesłał następnie do przewodniczących Konferencji Biskupich².

Zarówno z samego charakteru owych wyjaśnień, jak i z użytego w samym dokumencie terminu „normy”³ jednoznacznie zdaje się wynikać, że chodzi tutaj o autentyczną interpretację kodeksowego zwrotu „actus formalis defectionis ab Ecclesia catholica”⁴.

1. Dyspozycje Listu okólnego

Wyjaśnienie Papieskiej Rady do Spraw Tekstów Prawnych dotyczące właściwego rozumienia zwrotu „formalny akt odstąpienia od Kościoła katolickiego” zostało ujęte w siedmiu punktach, w których zwrócono uwagę na różne aspekty zagadnienia.

W punkcie pierwszym stwierdza się, że do ważnego uznania odejścia od Kościoła katolickiego za odstąpienie dokonane formalnym aktem, także gdy chodzi o skutki w przypadku wyjątków przewidzianych w powołanych kanonach (171 § 1, n. 4; 194 § 1, n. 2; 316 § 1; 694 § 1, n. 1; 1071 § 1, n. 4 i § 2 KPK), muszą mieć miejsce trzy elementy: 1) wewnętrzna decyzja odstąpienia od Kościoła katolickiego; 2) spełnienie i zewnętrzne ujawnienie tej decyzji; 3) przyjęcie tej decyzji (do wiadomości) przez kompetentną władzę kościelną⁵.

Jest to zatem istotne określenie aktu formalnego, o którym mowa, na który składają się integralnie wszystkie trzy elementy. Dwa pierwsze pochodzą od samego podmiotu odstępującego

²Litterae circulares, s. 170.

³„Nella sicurezza che codesto Episcopato [...] comprenderà bene le motivazioni pastorali di queste norme [podkr. – W. G.]”. Tamże, s. 172.

⁴Por. P. S t e c k o w s k i, *Wystąpienie z Kościoła katolickiego aktem formalnym w świetle dokumentu Papieskiej Rady ds. Tekstów Prawnych z 13 marca 2006 r.*, „Annales Canonici” 2 (2006), s. 181 i 191.

⁵Tamże, s. 171.

od Kościoła katolickiego, trzeci natomiast należy do kompetentnej władzy kościelnej.

Punkt drugi wyjaśnienia, w którym nawiązuje się do pierwszego z wymienionych elementów aktu formalnego, dotyczy wewnętrznej decyzji odstępującego. Wymaga się, by treścią jego aktu woli było zerwanie więzów wspólnoty: wiary, sakramentów, władzy pasterskiej, które pozwalają wiernym otrzymywać życie łaski wewnątrz Kościoła. Oznacza to, że ów akt formalny odstąpienia nie ma jedynie charakteru prawno-administracyjnego (odejście od Kościoła w sensie metrykalnym, z odnośnymi konsekwencjami cywilno-prawnymi), lecz staje się prawdziwym oddzieleniem od elementów konstytutywnych życia Kościoła, zakłada zatem akt apostazji, herezji lub schizmy⁶.

Stwierdzenie to jednoznacznie więc nie pozwala utożsamiać aktu formalnego odstąpienia od Kościoła katolickiego ze zwykłym „wypisaniem się” z tej wspólnoty. Pozostaje bowiem uwarunkowane dokonaniem jednego z trzech przestępstw: apostazji, herezji lub schizmy, usankcjonowanych zresztą karą ekskomuniki *latae sententiae*⁷.

W punkcie trzecim z kolei zaznaczono, że akt prawno-administracyjny wystąpienia z Kościoła nie może sam z siebie stanowić aktu formalnego odejścia od niego w znaczeniu przyjętym w KPK, ponieważ może mu towarzyszyć woła pozostania we wspólnocie wiary. Jednocześnie stwierdza się, że – z drugiej strony – herezja formalna (tym bardziej materialna), schizma lub apostazja nie stanowią same aktu formalnego odstąpienia, jeśli nie są skonkretyzowane zewnętrznie i nie są ujawnione w należyty sposób władzy kościelnej⁸.

Trafna jest zatem konstatacja, że akt „wypisania się” z Kościoła katolickiego może współistnieć z wołą zainteresowanego trwania we wspólnocie wiary, nie jest więc aktem formalnym odstąpienia od Kościoła katolickiego. To samo należy powiedzieć o stwierdzeniu dokumentu, że samo przestępstwo herezji, schizmy czy apostazji, nie obejmując elementu drugiego aktu formalnego (wskazanego w punkcie pierwszym), nie stanowi tym samym takiego aktu.

⁶ Tamże.

⁷ Kan. 1364 KPK.

⁸ *Litterae circulares*, s. 171.

W punkcie czwartym dokumentu zaznacza się, że akt formalny odstąpienia od Kościoła katolickiego musi być ważnym aktem prawnym, dokonany przez osobę kanonicznie do tego zdolną, i pozostawać w zgodzie z normami ten akt regulującymi (kann. 124-126 KPK). Akt taki musi być dokonany w sposób osobisty, świadomy i wolny⁹.

Tak więc ze sformułowania tego wynika, że akt formalny odejścia od Kościoła katolickiego powinien być ważnym aktem prawnym, a więc wolnym od wad powodujących jego nieważność, określonych w przytoczonych wyżej kanonach KPK. Generalnie, jak powiedziano, chodzi o akt świadomy i wolny, owe bowiem wady powodujące nieważność aktu prawnego dotyczą sfery poznawczej i wolitywnej. Wzmianka o tym, że akt odstąpienia o Kościoła powinien być dokonany osobiście, wyklucza możliwość spełnienia go przez pełnomocnika.

Punkt piąty dyspozycji Papieskiej Rady do Spraw Tekstów Prawnych odnosi się do drugiej części drugiego elementu aktu formalnego (ujawnienie decyzji), o którym mowa. Wymaga się mianowicie, by będąca aktem prawnym decyzja odstąpienia od Kościoła katolickiego została ujawniona przez zainteresowanego – w formie pisemnej – kompetentnej władzy tegoż Kościoła: własnemu ordynariuszowi lub własnemu proboszczowi, którzy jedynie są kompetentni do stwierdzenia, czy zaistniał akt woli o treści wyrażonej w punkcie 2 (oddzielenie od elementów konstytutywnych życia Kościoła, co suponuje akt apostazji, herezji lub schizmy). W konsekwencji, zaznaczono, jedynie zbieżność owych dwóch elementów – profilu teologicznego aktu wewnętrznego oraz jego ujawnienia w sposób wyżej określony – stanowi akt formalny odstąpienia od Kościoła katolickiego, pociągający za sobą odpowiednie sankcje kanoniczne (kan. 1364 § 1 KPK)¹⁰.

W myśl powyższej dyspozycji, uzewnętrznienie wewnętrznej decyzji odstępującego od Kościoła katolickiego własnemu ordynariuszowi lub własnemu proboszczowi winno dokonać się *in scriptis*, co oznacza, że deklaracja ustna nie ma tutaj znaczenia. Pisemna deklaracja zainteresowanego winna mieć odpowiedni profil teologiczny, a więc wyrażać wolę zerwania więzów wspólnoty: wiary,

⁹ Tamże.

¹⁰ Tamże.

sakramentów, władzy pasterskiej, inaczej oddzielenia od elementów konstytutywnych życia Kościoła. Jedynie własny ordynariusz lub własny proboszcz odstępującego od Kościoła jest uprawniony do stwierdzenia, czy wewnętrzna decyzja tego ostatniego (akt woli), ujawniona w jego piśmie, zawiera treść o wspomnianym profilu teologicznym.

W punkcie szóstym nawiązano do elementu trzeciego składającego się na akt formalny odejścia od Kościoła katolickiego (przyjęcie decyzji zainteresowanego przez kompetentną władzę kościelną). W dokumencie stanowi się mianowicie, że w przypadku złożenia pisemnego oświadczenia, o którym mowa w punkcie poprzednim, kompetentna władza kościelna winna spowodować, by w księdze ochrzczonych została dokonana adnotacja (zob. kan. 535 § 2 KPK) z wyraźną wzmianką o zaistnieniu odstąpienia od Kościoła aktem formalnym¹¹.

W oparciu o tę dyspozycję należy przyjąć, że dopiero dokonanie wymaganej adnotacji na marginesie aktu chrztu zainteresowanego sprawia, że można uznać jego odstąpienie od Kościoła za dokonane formalnym aktem.

W siódmym, ostatnim, punkcie Listu okólnego wyjaśnia się, że jest czymś oczywistym, że sakramentalna więź przynależności do Ciała Chrystusa, którym jest Kościół – zważywszy charakter sakramentalny chrztu – jest trwałą więzią ontologiczną i nie zostaje umniejszona z powodu jakiegokolwiek aktu lub faktu odstąpienia¹².

W ten sposób przypomniano, że przynależność do Kościoła opiera się na przyjęciu sakramentu chrztu, mocą którego ochrzczony zostaje wszczepiony w Chrystusa oraz włączony do społeczności Kościoła. Charakter sakramentalny chrztu, a więc niezniszczalne znamię wyciśnięte na duszy ochrzczonego, sprawia, że przynależność do Chrystusa i do Kościoła jest właściwością ontologiczną.

2. Wyjaśnienia zawarte w załącznikach do Listu okólnego

Wśród wspomnianych na wstępie trzech pism, stanowiących załączniki do Listu okólnego Papieskiej Rady do Spraw Tekstów Prawnych, niewątpliwie walor posiadają dwa ostatnie (pierwszy

¹¹ Tamże.

¹² Tamże, s. 172.

z nich to bardzo krótkie podziękowanie jednej z Konferencji Biskupów za dyspozycje zawarte w Liście okólnym¹³. Wymieniony organ Kurii Rzymskiej wyjaśnia w nich niektóre wątpliwości, jakie zrodziły się w odniesieniu do aplikowania tychże dyspozycji u dwóch Konferencji Biskupów (nie wskazano, jakich).

2.1. Załącznik w języku włoskim

W piśmie – w języku włoskim – przewodniczącego Papieskiej Rady, skierowanym do przewodniczącego odnośnej Konferencji Episkopatu¹⁴, nawiązano do punktu piątego Listu okólnego, odnoszącego się do ujawnienia przez zainteresowanego – w formie pisemnej – aktu wewnętrznego odstąpienia od Kościoła katolickiego kompetentnej władzy kościelnej. Wątpliwość dotyczyła tego, czy zainteresowany winien koniecznie stawić się przed własnym ordynariuszem lub własnym proboszczem osobiście, czy też wystarczy samo przesłanie przezeń do adresata wymaganego pisma¹⁵.

W odpowiedzi na tę wątpliwość Papieska Rada stwierdza na wstępie, że formułując ową dyspozycję chciała zaznaczyć, że przynależność do Kościoła katolickiego (lub jej brak) nie jest jedynie kwestią prawno-administracyjną, lecz stanowi delikatny problem teologiczno-kanoniczny odnoszący się do elementów konstytutywnych życia Kościoła. W rzeczywistości od Kościoła są odłączeni wyłącznie ci, którzy podejmują świadomie akty apostazji, herezji lub schizmy (kann. 751 i 1364 KPK), a więc ci, którzy mają rzeczywistą intencję zerwania więzów wspólnoty z Kościołem, mimo kanonicznych konsekwencji karnych, których są świadomi, lub powinni być świadomi¹⁶.

Jedynie władza kościelna, stwierdza dokument, poprzez zawsze pożądaną kontakt osobisty z wiernym, który przedstawił lub przesłał swoją prośbę lub zwykłe zawiadomienie o odejściu od Kościoła, może stwierdzić istnienie u niego (lub nieistnienie) owej świadomej i dobrowolnej dyspozycji woli oraz znajomości odnośnych konsekwencji kanonicznych. Dlatego też, w danym przypadku nie chodzi o akt ustalenia danych osobowych w porządku cywilnym, lecz o akt

¹³ List nosi datę 15.04.2006 r., „Communicationes” 38 (2006), s. 185.

¹⁴ Pismo nosi datę 24.11.2006 r., tamże, s. 185-187.

¹⁵ Tamże, s. 185.

¹⁶ Tamże, s. 186.

o dużym znaczeniu teologiczno-kanonicznym, powzięty wewnątrz porządku kościelnego, którego autonomię (jurysdykcji) w tej materii uznaje państwo¹⁷.

Z kolei dokument określa *modus procedendi* w przypadku odrzucenia przez wiernego spotkania osobistego z własnym ordynariuszem lub własnym proboszczem, które pozwoliłby duszpasterzowi (reprezentującemu władzę kościelną) zreflektować zainteresowanego co do poważnego znaczenia i konsekwencji aktu odejścia od Kościoła, a może i spowodowania zmiany jego decyzji. Otóż w takim przypadku należy koniecznie skierować do wiernego osobiste pismo z wyjaśnieniem, dokonany w sposób jasny i delikatny, że prawdziwy akt odejścia od Kościoła powoduje zerwanie więzów ze wspólnotą Kościoła, istniejących od momentu chrztu. Jest przy tym czymś niezbędnym, zaznaczone w piśmie, wyjaśnienie, że taki akt, kwalifikujący się jako akt prawdziwej apostazji (albo herezji lub schizmy) jest czymś tak poważnym, że jest uznawany nie tylko za grzech ciężki, lecz także za przestępstwo w kościelnym porządku prawnym, za które przewidziana jest najdotkliwsza sankcja kanoniczna, tj. ekskomunika. Dla uświadomienia zainteresowanemu ciężkości takiej kary wypada wyjaśnić mu w sposób konkretny najbardziej praktyczne skutki ekskomuniki (m.in. niemożliwość otrzymania abszolucji sakramentalnej i przyjmowania komunii świętej). Pismo więc, o którym mowa, powinno być umotywowaną zachętą do rozważenia decyzji wiernego odejścia od Kościoła i ewentualnej jej zmiany¹⁸.

W dalszym fragmencie dokumentu stwierdza się, że jeśli owa zachęta (do zmiany decyzji), wyrażona przez ordynariusza lub proboszcza ustnie lub na piśmie, nie zostałaby przez zainteresowanego przyjęta albo otrzymane przezeń pismo pozostałoby bez odpowiedzi, będzie czymś oczywistym, że jego woła znalezienia się w sytuacji kanonicznej formalnego zerwania ze wspólnotą kościelną, łącznie z odnośnymi sankcjami karnymi, jest udokumentowana. Wolno wówczas przystąpić do dokonania wspomnianej wyżej (w punkcie szóstym Listu okólnego) adnotacji na marginesie aktu chrztu zainteresowanego. Jeśli jednak jest to jeszcze możliwe, wypada uświadomić go, że – mając na uwadze charakter sakramentalny chrztu – pozostaje

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Tamże.

u niego więź ontologiczna z Kościołem, i zawsze będzie czymś pożądanym jego powrót do Domu ojcowskiego (zob. Łk 15, 11-33)¹⁹.

Bliższe wyjaśnienie Papieskiej Rady do Spraw Tekstów Prawnych, określające złożoną procedurę związaną z miarodajnym stwierdzeniem u wiernego aktu woli odstąpienia od Kościoła katolickiego, wyraźnie zatem wskazuje na troskę Ustawodawcy kościelnego o dokładne zbadanie, w drodze osobistego kontaktu przedstawiciela władzy kościelnej z tymże wiernym, jego nastawienia woli, a także świadomości konsekwencji kanonicznych decyzji odstąpienia do wspólnoty kościelnej.

2.2. Załącznik w języku hiszpańskim

Z kolei w piśmie przewodniczącego Papieskiej Rady, sformułowanym w języku hiszpańskim, skierowanym do przewodniczącego zainteresowanej Konferencji Episkopatu²⁰, znalazła się odpowiedź na trzy kwestie przedłożone przez ten organ, dotyczące jego „Wskazań” przyjętych jeszcze przed wydaniem Listu okólnego.

Na wstępie pisma Papieskiej Rady, jej przewodniczący wyraża satysfakcję z powzięcia przez Konferencję Episkopatu „Wskazań” w tak delikatnej kwestii. Zaznacza, że w dokumencie tym poprawnie przyjęto, iż jedynie uzewnętrznienie prawdziwego aktu wewnętrznego apostazji, herezji lub schizmy stanowi formalny akt odstąpienia od Kościoła katolickiego, z konsekwencjami sankcji kanonicznej, jaką jest ekskomunika (kann. 51 i 1364 KPK)²¹.

Odnosnie do pierwszego pytania postawionego przez Konferencję Episkopatu („Czy w świetle <Norm> Papieskiej Rady można przyjąć, jako kryterium, załatwianie formalności o odejściu formalnym od Kościoła w diecezji chrztu zainteresowanego”) stwierdzono na wstępie, że normy Listu okólnego przewidują, że dochodzenie w przedmiotowej sprawie przeprowadza ordynariusz własny (biskup diecezjalny, wikariusz generalny, wikariusz biskupi) lub proboszcz własny zainteresowanego, tj. jego miejsca zamieszkania stałego, miejsca zamieszkania tymczasowego lub miejsca pobytu (kan. 107 KPK). Racją tej normy jest to, iż władza kościelna jego miejsca zamieszkania ma większe możliwości kontaktu z nim oraz

¹⁹ Tamże, s. 186-187.

²⁰ List nosi datę 16.12.2006 r., „Communicationes” 38 (2006), s. 187-189.

²¹ Tamże, s. 187-188.

podjęcia koniecznego dialogu duszpasterskiego. A cel tego dialogu jest potrójny: 1) pomoc świadczona wiernemu w uświadomieniu mu wagi aktu odejścia od Kościoła oraz jego konsekwencji w postaci kary ekskomuniki; 2) przedstawienie konsekwencji odstąpienia formalnym aktem od Kościoła katolickiego, określonych w n. 4, 5 „Wskazań” (wykluczenie od sakramentów – kann. 1331 § 1, n. 2 i 915 KPK; pozbawienie pogrzebu kościelnego, jeśli przed śmiercią nie było jakichkolwiek oznak żalu – kan. 1184 § 1, n. 1 KPK; wykluczenie od funkcji chrzestnego i świadka bierzmowania – kann. 874 § 1, n. 4 i 893 1 KPK; konieczność uzyskania zgody ordynariusza miejsca na zawarcie małżeństwa kanonicznego – kan. 1071 § 1, n. 5); 3) nacechowana cierpliwą miłością troska o nawrócenie wiernego i o odstąpienie od intencji odejścia od Kościoła.

Jeśli mimo tego dialogu duszpasterskiego zainteresowany podtrzymuje swoją decyzję, ordynariusz lub proboszcz własny winien o niej poinformować, jeśli chodzi o diecezję inną niż diecezja jego chrztu, tę ostatnią celem dokonania adnotacji w odpowiedniej księdze parafialnej²².

Gdy chodzi o pytanie drugie („Czy w świetle <Norm> Papiejskiej Rady można przyjąć, jako kryterium, podjęcie przeprowadzenia procedury drogą pocztową, gdy zainteresowany odmawia stawiennictwa”), to w odpowiedzi stwierdzono, że jeśli nie może dojść do pożądanego dialogu osobistego duszpasterza z wiernym, wówczas możliwe jest odnotowanie w księdze ochrzczonych faktu odstąpienia od Kościoła. W bezpośrednim jednak kontakcie – nawiązanym za pośrednictwem poczty – wiernego z ordynariuszem lub proboszczem własnym należy ustalić, czy decyzja wiernego spełnia wszystkie wymogi aktu formalnego odstąpienia od Kościoła. W tym celu władza kościelna powinna przytoczyć na piśmie to, co przekazała wiernemu ustnie, jeśli miało miejsce spotkanie osobiste. List powinien być poświadczony, jak to dokładnie przewidziane jest we „Wskazaniach”, gdyż tylko wówczas, gdy stwierdzi się, że list został wysłany do wiernego, i że ten potwierdził swoją odpowiedź, wyraźną lub milczącą, własną decyzję o odejściu z Kościoła, można dopełnić procedurę, komunikując ową decyzję, w przypadku różnych diecezji, diecezji chrztu²³.

²² Tamże, s. 188.

²³ Tamże, s. 188-189.

Na pytanie trzecie („Czy w świetle <Norm> Papieskiej Rady można przyjąć, jako kryterium, centralizację procedury w Kurii Diecezjalnej”) odpowiedziano, że dyspozycje Stolicy Apostolskiej, biorąc pod uwagę różnorodność sytuacji w różnych krajach, pozostawiają swobodę wyboru, by procedura, o którą chodzi, dokonywała się przed ordynariuszem lub proboszczem. Wobec tego, jeśli spełnione zostały konieczne warunki do zaistnienia aktu formalnego odejścia od Kościoła, wskazane w nn. 1 i 2 („Norm”), pozostaje do swobodnego wyboru Konferencji Biskupów scentralizowanie lub nie procedury²⁴.

3. Uwagi końcowe

List okólny Papieskiej Rady do Spraw Tekstów Prawnych, stanowiący odpowiedź na pytania wielu Konferencji Biskupich w przedmiocie aktu formalnego odstąpienia od Kościoła katolickiego, należy uznać za dokument, który autentycznie interpretuje zwrot *actus formalis defectionis ab Ecclesia catholica*, jaki pojawił się w KPK z 1983 roku.

Z jednej strony przypomniano fundamentalną prawdę eklezjologiczną o tym, że przynależność do Kościoła opiera się na fakcie przyjęcia sakramentu chrztu. Poprzez ten sakrament bowiem człowiek zostaje wszczepiony w Chrystusa oraz włączony do społeczności Kościoła, którą On ustanowił. Ponieważ sakrament chrztu wyciska na ochrzczonego niezatarte znamię (charakter sakramentalny), przynależność do Chrystusa i Kościoła ma charakter ontologiczny i nieodwracalny. Z drugiej zaś strony przyjmuje się możliwość odstąpienia od Kościoła katolickiego formalnym aktem, który obejmuje trzy integralnie ze sobą powiązane elementy (decyzja wewnętrzna, ujawnienie decyzji kompetentnej władzy kościelnej, przyjęcie decyzji przez tę władzę). Tego rodzaju odstąpienie oznacza więc, w gruncie rzeczy, specyficzną formę zerwania przez wierne go pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim.

W konsekwencji należy przyjąć, że ten, kto odstępuje od Kościoła katolickiego formalnym aktem, podlega – z zasady, stosownie do kan. 11 KPK²⁵ – ustawom prawa kościelnego, przynależy bo-

²⁴ Tamże, s. 189.

²⁵ „Ustawom czysto kościelnym podlegają ochrzczeni w Kościele katolickim lub do niego przyjęci, którzy jednak posiadają wystarczające używanie rozumu, oraz – jeśli

wiem do tej wspólnoty w sposób obiektywny²⁶. Stąd też wymienione na wstępie Listu kanony: 1086 § 1, 1127 i 1124 KPK, zawierające zwrot „odejście od Kościoła katolickiego formalnym aktem”, stanowią wyjątek od reguły zawartej w kan. 11 (wierni, którzy odeszli w ten sposób od Kościoła katolickiego, nie podlegają przepisom tych kanonów). *Ratio legis* wyjęcia tych wiernych spod owych przepisów jest ochrona ważności zawieranych przez nich małżeństw²⁷.

Znaczące jest stwierdzenie Listu, w myśl którego formalny odstąpienia od Kościoła katolickiego, mający wszystkie znamiona ważnego aktu prawnego, nie ma wyłącznie charakteru prawno-administracyjnego, lecz stanowi prawdziwe oddzielenie od elementów konstytutywnych życia Kościoła, zakłada zatem dokonanie apostazji, herezji lub schizmy. Oznacza to, że jeśli wierny nie popełnia jednego w trzech wymienionych przestępstw, nie może mieć miejsca *actus formalis defectionis ab Ecclesia catholica*. Samo jednak popełnienie przestępstwa nie stanowi – samo w sobie – owego aktu, jeśli nie jest uzewnętrznione i ujawnione władzy kościelnej.

Określenie w dokumencie Papieskiej Rady sposobu ujawnienia decyzji o odejściu od Kościoła katolickiego (na piśmie) ma niewątpliwie na celu właściwe udokumentowanie tak ważkiego kroku w życiu zainteresowanego. Wymóg zaś nadania jego deklaracji odpowiedniego profilu teologicznego, a więc wyrażenia woli zerwania więzów wspólnoty: wiary, sakramentów, władzy pasterskiej, inaczej oddzielenia od elementów konstytutywnych życia Kościoła, pozwala odróżnić akt formalny *defectionis ab Ecclesia* od zwykłego „skreślenia się” z rejestru członków wspólnoty kościelnej.

Jedynie własny ordynariusz lub własny proboszcz odstępującego od Kościoła jest uprawniony do stwierdzenia, czy wewnętrzna decyzja (akt woli), tego ostatniego, ujawniona w jego piśmie, zawiera treść o wspomnianym profilu teologicznym. Norma ta stanowi istotne *novum* dokumentu Papieskiej Rady, uprzednio bowiem odejście od Kościoła katolickiego formalnym aktem nie wiązało się z zachowaniem określonej formy, z związku z czym akt taki uznawany był za ważny, jeśli zostały zrealizowane dwa pierwsze elementy, okre-

ustawa czego innego wyraźnie nie zastrzega – ukończyły siódmy rok życia”.

²⁶ S t e c z k o w s k i, jw., s. 187; Zob. „Communicationes” 14 (1982), s. 132-133.

²⁷ S t e c z k o w s k i, jw., s. 188; J. K o w a l, *Comunione ecclesiastica e diritto matrimoniale*, w: *Diritto matrimoniale canonico*, t. 3, Città del Vaticano 2005, s. 190.

ślone w kan. 124 KPK. Tego rodzaju akt mógł zostać spełniony *explicite* (publiczne wyrażenie woli odejścia od Kościoła katolickiego) lub *implicitie* (m.in. deklaracja wstąpienia do innego kościoła czy deklaracja uznania się ateistą). Formalny akt wystąpienia z Kościoła katolickiego uznawany był więc za akt jednostronny (wiernego), bez elementu przyjęcia go przez kogokolwiek²⁸. W świetle Listu okólnego nie można zatem uznać za formalny akt odejścia od Kościoła katolickiego oświadczenia wiernego złożonego na ręce władz państwowych o nieuiszczaniu podatku kościelnego. Bliższe określenie przez List okólny aktu formalnego odstąpienia od Kościoła katolickiego pozwala niewątpliwie na zdobycie większej pewności co do zaistnienia owego aktu.

Nie bez znaczenia pozostają jednocześnie odpowiedzi Papieskiej Rady, zawarte w załącznikach do właściwego dokumentu, sformułowane na wniosek dwóch Konferencji Biskupich. W pierwszej z nich (w języku włoskim) określono bliżej procedurę stwierdzania aktu formalnego wystąpienia z Kościoła w przypadku odrzucenia przez zainteresowanego osobistego spotkania z przedstawicielem władzy kościelnej. Z kolei odpowiedź druga (w języku hiszpańskim) objęła trzy kwestie związane także ze wspomnianą procedurą. Obydwie odpowiedzi okazały się niezbędne, uzupełniając niejako normy Listu okólnego.

L'atto formale della recessione dalla Chiesa cattolica alla luce della Lettera circolare del Pontificio Consiglio di Testi Legislativi del 13 marzo 2006

Poiché non pochi vescovi, vicari giudiziali e altri operatori del diritto canonico hanno sottoposto al Pontificio Consiglio di Testi Legislativi certi dubbi e richieste di chiarimento a proposito del *actus formalis defectionis ab Ecclesia catholica*, di cui ai canoni 1086 § 1, 1117 e 1124 CIC, lo stesso dicastero della Santa Sede ha indirizzato ai presidenti di tutte le Conferenze Episcopali la Lettera circolare del 13 marzo 2006, nella quale ha precisato i contenuti teologico-dottrinali di tale atto formale nonché i requisiti giuridici necessari perchè esso si configuri come un vero *atto formale* di defezione.

Dopo la pubblicazione della Lettera circolare il Pontificio Consiglio ha ricevuto ancora le altre domande riguardanti questa volta alcuni dubbi quanto alle norme

²⁸ Zob. U. N a v a r r e t e, *Disparias cultus (can. 1086)*, w: *Diritto matrimoniale canonico*, t. 1, Città del Vaticano 2002, s. 532.

del suddetto documento. Le due risposte del dicastero con i rispettivi chiarimenti sono state allegate alla Lettera circolare.

Nello suo studio l'autore presenta e commenta sia la Lettera circolare, sia quelle due risposte ai dubbi proposti.